

ЛІНГВОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗА СТОЛІТТЯМИ

Лінгвоцид — це навмисне знищення мови як елементу культурної та національної ідентичності, потужний інструмент політичного тиску. В історії українського народу цей процес тривав протягом багатьох століть, коли державні інституції та імперії використовували мовну політику для асиміляції.

До того, як розпочалися систематичні спроби придушення української мови, формувалися самобутні мовні та культурні риси українського народу. У середньовіччі українська культура почала набувати окремих ознак, проте вже тоді сусідні держави почали впливати на мовну ситуацію в регіоні. Взаємодія з польською, литовською та московською культурами зумовила певну мовну диференціацію. Перші спроби централізованого придушення української ідентичності набирали обертів з початком епохи новітніх імперій.

У XVIII столітті, коли Російська імперія активно інтегрувала свої східні території, українські землі опинилися під впливом централізованої політики, спрямованої на уніфікацію культури та мови. За правління Петра I і Катерини II імперська влада прагнула створити єдину систему управління, де домінувала російська мова як засіб політичного, культурного та адміністративного впливу.

У цей період видавалися укази, які обмежували можливості видавництва україномовної літератури. Уже в 1720 році були видані накази, що забороняли друк книг українською мовою (за винятком деяких церковних видань), що мало на меті зменшити інформаційний простір українців та уніфікувати мовну практику в межах імперії. Ці заходи стали передвісниками подальших обмежень, які мали як політичну, так і культурну мотивацію.

Незважаючи на обмеження, саме в XVIII столітті починає формуватися базис українського національного відродження. Імперська політика спричиняла асиміляційні процеси, однак вона також стимулювала збереження української ідентичності. Виникали перші спроби систематизації мови, літератури та фольклору, що згодом послужило основою для культурного відродження у XIX столітті.

Одним із найвідоміших актів придушення української мови став Валуєвський циркуляр 1863 року, який заявляв, що «малоросійської мови» як окремої не існує, і будь-яка спроба її розвитку є небезпечною для єдності імперії. Цей документ мав на меті унеможливити розвиток української літератури та освіти, обмежуючи її використання виключно релігійною сферою.

У 1876 році Емський указ значно посилив мовну репресію, заборонивши друк будь-яких творів українською мовою, а також публічні вистави чи читання авторських творів. Ці заходи не тільки обмежували розповсюдження знань, але й руйнували культурний потенціал українського народу, адже література та театр завжди були важливими засобами формування національної свідомості.

Попри систематичні спроби придушення, XIX століття стало періодом активного національного відродження. Письменники, поети та діячі культури, такі як

Тарас Шевченко, виступали проти державної політики, створюючи твори, що розкривали трагедію ідеологічного геноциду та надихали народ на боротьбу за свою ідентичність.

Після Жовтневої революції та встановлення влади більшовиків у Росії спостерігалось певне пом'якшення ставлення до національних меншин. У 1920-х роках відбувалася політика українізації, яка сприяла розвитку української мови в освіті, культурі та державних установах. Цей період дав змогу українським інтелігентам організовувати літературні та мистецькі ініціативи.

Однак із приходом епохи сталінізму політика змінилася. У 1930-х роках розпочалися масові репресії проти української інтелігенції. Багато видатних діячів культури, письменників та науковців було арештовано, розстріляно чи заслано до таборів. Цей період відомий як «Великий терор», коли систематично знищували будь-які прояви української самобутності.

З 1940-х до 1960-х років політика радянського режиму спрямовувалася на активну русифікацію. Українська мова витіснялася з навчальних закладів, державних установ та медіа. Мовні реформи, що наближали українську до російської, призвели до втрати багатьох традиційних рис мови.

Лінгвоцид ХХ століття мав руйнівний вплив на розвиток української культури. Політика держави полягала не тільки в знищенні мовних норм, але й у руйнуванні національної свідомості. Проте українська мова змогла зберегти свої основи завдяки невтомним зусиллям письменників, поетів та простих людей.

Після здобуття незалежності України у 1991 році відбувся ренесанс української мови. Були прийняті закони, що сприяли розвитку національної мови в освіті, культурі та державних установах. Проте історична пам'ять про лінгвоцид залишалася болючою, і наслідки радянської політики відчужаються до сьогодні.

У ХХІ столітті спостерігаємо нові форми мовного тиску, особливо на тимчасово окупованих територіях України. Окупаційна влада здійснює примусове впровадження російської мови в освіту, адміністрацію та медіа, що обмежує можливості навчання українською та стирає історичну пам'ять.

Лінгвоцид української мови — це багатовекторний процес, що охоплює історичні, політичні, економічні та соціокультурні аспекти. Протягом століть державні інституції намагалися знищити українську мову, використовуючи її як засіб для асиміляції. Водночас сьогодні українська мова переживає новий етап відродження. Сучасні ініціативи сприяють її розвитку, і збереження мовної ідентичності є важливим завданням кожного покоління.

ДЖЕРЕЛА

1. Граматичний портрет української мови у ХХІ сторіччі: Збірник тез наукових доповідей учасників Міжнародної наукової конференції на пошану доктора філологічних наук, професора Городенської Катерини Григорівни, Київ – 2024

2. Лук'яненко О. В. Мовне питання у середовищі освітян УРСР часів десталінізації / Сумська старовина. – 2012. – №36-37. – С.72-82.

3. Панасюк Л. Ідеологія «руського мира» та українська мова (радянська доба). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021. Випуск 37, с.186-195

4. <https://suspilne.media/culture/265781-valuevskij-cirkular-ak-rosia-namagalas-znisiti-ukrainsku-movu/>